

CENTER FOR TURKISH STUDIES
PORTLAND STATE UNIVERSITY

FEBRUARY 2010

**KIBRISLI RUMLARIN TÜRK KURTULUŞ
SAVAŞI'NDAKİ ETKİNLİKLERİ**
Prof. Dr. Engin BERBER

OCCASIONAL PAPER SERIES

VOL. 2—NO. 1

OCCASIONAL PAPER SERIES

- *Published by the Center for Turkish Studies & The Contemporary Turkish Studies Program*
- *Editor-in-Chief: Birol Yeşilada (Yesilada@pdx.edu)*
- *http://www.pdx.edu/turkish_studies_center*

KIBRISLI RUMLARIN TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDAKİ ETKİNLİKLERİ

Engin BERBER*

Lefke Avrupa Üniversitesi'nce, 3–4 Nisan 2001 tarihinde gerçekleştirilen Güzelyurt Tarih Buluşması'na, “Türk Kurtuluş Savaşı'nda Yunanistan'a Kıbrıs'tan Gelen Destek” başlıklı bir bildiri sunmuştum¹. Birazdan okuyacağınız metin, bu bildirin yeni belgeler² ışığında geliştirilmiş biçimidir.

1. Uluslararası İlişkilerde Bir Pazarlık Nesnesi Olarak Kıbrıs

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs'ın (yüzölçümü 9.251 km²) Osmanlı Devleti'nce fethi, 1571 Ağustosunda tamamlanmıştı. Resmi bir raporun konumunu,

Doğu Akdeniz'de 34 derece 33 dakika ve 35 derece 41 dakika kuzey enlemleri; 32 derece 20 dakika ve 34 derece 35 dakika doğu boylamları arasında... doğudan batıya en büyük genişliği yaklaşık 140 mil (225.6 kilometre) ve kuzeyden güneye en büyük genişliği ise 40 mildir. Ortalama 2.000 feet (609.6 metre) yüksekliğindeki dar bir kireçtaşı dağları sırası kuzey kıyısında uzanmaktadır ve yoğun bir dağ grubu da Troodos Dağı'nda, denizden 6.406 feet (1.952.5 metre) yükseklikte zirveye ulaşarak, adanın güney-batı kısmını kaplamaktadır. Bu dağ sıraları arasında verimli Messaoria Ovası yer almaktadır”

şeklinde betimlediği Kıbrıs adası³, Osmanlı Devleti'nin 4 Haziran ve 1 Temmuz 1878 tarihlerinde imza ettiği; mukavelename ve lâhika (ek) çerçevesinde, “işgal ve idare olunmak üzere” İngiltere'ye “terk ve tahsis” edilmişti⁴.

Adadaki Osmanlı hâkimiyetine (tam 308 yıl) son veren bu durum, Osmanlı Devleti'nin Rusya'yla tutuşup kaybettiği savaşı resmen bitiren 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Antlaşması'nın bir gereği olmasa da, doğurduğu sonuçlardan biriydi. Çünkü Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı, Anadolu ve Rumeli'den geniş toprakları kaybetmesine

* Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Prof. Dr.

¹ Gerçekleştirilmesine bizim de katkıda bulunduğumuz söz konusu toplantıda sunulan bildirimler basılmıştır: *Güzelyurt Tarih Buluşması (3–4 Nisan 2001) Bildiriler*, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, Haziran 2001.

² Bunlar arasında, Londra'daki Britanya Ulusal Arşivi'nden (British National Archives/Colonial Office) belgeler de vardır ki, söz konusu belgelerin bizim için fotokopisini alan Yrd. Doç. Dr. Elif Yeneroğlu Kutbay'a teşekkür ederim.

³ *Cyprus Report for 1922* (No. 1159), Printed&Published by His Majesty's Stationery Office, London, 1923, s. 2.

⁴ Söz konusu mukavelename ve lâhikanın metni için bkz. Kıbrıs Meselesi, Hariciye Nezareti Yayınları, İstanbul, 1335'ten naklen, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 43, Ankara, 2000, s.s. 22-24.

neden olan bu antlaşmayı tadil etmesi ve Asya'daki topraklarını olası Rus saldırılarından koruması karşılığında İngiltere'ye bırakmıştı.

Ayastefanos Antlaşması ile Yakındoğu'da gücünü ve etkisini pekiştirdiğini düşündüğü Rusya'dan rahatsız olan İngiltere⁵, Osmanlı Devleti'ne yaptığı ve gerekirse yapacağı hizmete karşılık olarak başlangıçta, Girit adasını istemeyi düşünmüştü. Ancak Giritli Rumların Yunanistan'la birleşmek istemesi sorun çıkarabilir kaygısıyla bundan vazgeçerek, Oniki Adalar'dan biri olan Stampalya'yı istemek, hatta İskenderun ya da Midilli'nin kiralanması olasılığı üzerinde durmuştu. Başbakan Disraeli sonunda, "*Bati Asya'nın (Yakındoğu) anahtarının Kıbrıs olduğu kararına varmış*"⁶ ve 1878 Mayısı'nda harekete geçmişti. Rus saldırılarını püskürtebilmek için İngiltere'nin bir üsse ihtiyacı vardı. Bu üssün Anadolu'ya, Malta adasından daha yakın bir yer, örneğin Kıbrıs olabileceği, İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Layard kanalıyla Osmanlı Devleti'ne bildirilmişti⁷.

İngiltere, idaresini devraldıktan (22 Temmuz 1878) sonra, yukarıda sözü edilen mukavelename ve lâhikayı imzalayan iki taraf arasında, Kıbrıs'ın konu edildiği ilk ve tek görüşme, bildiğimiz kadarıyla 1908 Aralık'ında olmuştu. Almanya'nın müttefiki olan Avusturya-Macaristan'ın, 1908 Ekimi'nde, Berlin Antlaşması'na aykırı olarak Bosna-Hersek'i ilhak etmesi üzerine, İttihatçıların önde gelen isimlerinden olan Ahmet Rıza ile Doktor Nazım, bir ittifak teklifiyle İngiltere'ye gitmişler ancak teklifleri reddedilmişti. Sadrazam Kâmil Paşa'nın "*Osmanlı Hükümeti'ni temsil ediyorlarmış gibi konuşuyorlar*" diyerek İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Lowther'e yakınmasından⁸, resmi bir görevleri olmadığı anlaşılan bu iki önemli ittifatçının, İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'e söyledikleri, adaya Abdülhamit'ten farklı bakmadıklarını ortaya koymaktadır: Grey,

⁵ Marian Kent, "Büyük Britanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu 1900–1923", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Editör: Marian Kent, İstanbul, Aralık 1999, s. 199'da makalesine, İngiltere'nin gerçekte kendi çıkarlarına hizmet ettiğini gösteren şu tümcelerle başlamıştı: "*Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Britanya'nın çıkarları öncelikle Mezopotamya'da ve Basra Körfezi'nde yoğunlaşmıştı. Hindistan'ın savunulması ve genel olarak imparatorluğun doğusuyla iletişim için yaşamsal sayılan bir alanda... üstünlüğünü sürdürme kaygısı güden Britanya, çıkarlarını bölgede eskiden beri süregelen ticari ve siyasi hakimiyetini savunarak sağlayabilirdi*".

⁶ Alan Palmer, *Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu [bir çöküşün tarihi]*, Çeviren: Belkıs Çorakçı Dışbudak, İstanbul, Eylül 2002, s. 163.

⁷ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 22.

⁸ FO 371/546/43987'de, Lowther'den Grey'e 13 Aralık 1908 tarih ve 885 numaralı mesajdan naklen Feroz Ahmad, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, s. 32, dipnot 35.

Dostluklar ve ittifaklar kurmamıza rağmen, ellerimizin serbest kalmasını sağlamak bizim alışkanlığımızdır. Japonya ile bir ittifakımızın olduğu doğrudur, fakat Uzakdoğu'daki belirli sorunlarla sınırlıdır deyince, Onlar [Ahmet Rıza ve Dr. Nazım] Türkiye'nin Yakındoğu'nun Japonya'sı olduğunu ve Türkiye ile hala yürürlükte olan Kıbrıs Sözleşmemiz olduğunu söyleyerek yanıt verdiler...⁹

Otuz altı yıllık statüko, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan ettiği 5 Kasım 1914 günü değişmiş, (aynı tarih ve 12621 sayılı) bir kraliyet fermanıyla İngiltere, adayı ilhak ettiğini duyurmuştu¹⁰. Avusturya-Macaristan'ın altı yıl önce Bosna-Hersek'te yaptığını, bu kez İngiltere Kıbrıs'ta yapmıştı. 18 Aralık'ta İngiltere daha da ileri giderek, Mısır üzerine koruma tedbiri koyacak, yani doğrudan himayesi altına alacaktı. Ayrıca, Sultan Mehmet Reşat'ın, 11 Kasım'da ilan ettiği cihat çağrısına destek veren Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'yı azlederek, amcası Hüseyin Kâmil'i "Mısır Sultanı" ilan edecekti¹¹. Kıbrıs adasının İngiltere içine alınmasını, daha doğrusunu söylemek gerekirse çalınmasını protesto etmekle yetinen Osmanlı Devleti¹², kendisiyle sadece ilişkisi kesilen Mısır için son derece sert tepki göstermiş, hatta dövünmüştü¹³.

Yaklaşık bir yıl sonra, 17 Ekim 1915'te İngiltere'nin, bir hafta içinde İttifak Devletleri'ne savaş ve Bulgaristan'a karşı seferberlik ilan etmesi karşılığında Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakma önerisi¹⁴, Zaimis'in başında bulunduğu Atina'daki Yunan Hükümeti'nce geri çevrilmişti¹⁵. 1917 Kasımı'nda, Petrograd'da iktidarı ele geçiren

⁹ Ahmad, s. 15.

¹⁰ *Ceride-yi Resmîye-yi Kıbrıs*, 5 Kasım 1914 tarih ve 1136 numaralı fevkalade nüshadan.

¹¹ Palmer, s. 229.

¹² *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 28.

¹³ Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, İstanbul, 1986, s. 187-188'den, Sultan Mehmet Reşat kısa bir süre sonra bir fermanla Hüseyin Kâmil'i "hain" ilan etmiş, şeyhülislam "katlinin vacip olduğuna" dair fetva vermişti. Cemal Paşa'nın komuta ettiği bir Osmanlı Ordusu da, Mısır'ı geri almak için Süveyş Kanalı üzerine yürümüşü. Ayrıca, 1915 yılının ilk aylarında, Osmanlı sarayında, âlimlerden Gürcü Abdüllatif Efendi, Sultan Mehmet Reşat, Talat Paşa, Enver Paşa ve Şeyhülislam Musa Kazım Efendi gibi dönemin en güçlü kişilerinin hazır bulunduğu bir huzur dersine konu olarak Mısır'ı seçmişti. III. Mustafa'nın 1758 yılında başlattığı huzur dersleri, sultanın huzurunda yapılır, güncel sorunlar ayetler ve hadisler çerçevesinde yorumlanırdı ki, Mısır konulu olan söz konusu derste herkes son derece heyecanlanmış ve gözleri dolmuştu.

¹⁴ Sir Harry Luke, *Cyprus (Revised and Enlarged Edition)*, Nicosia, 1965, s.s. 88-89.

¹⁵ Yeorgios Leontaritis "H Diethnis Thesi tis Ellados stis Paramones tou Protou Pankosmiou Polemou" *Yunan Ulusunun Tarihi* (İstoria tu Elliniku Ethnos) IE, Atina, 1980, s. 30. Yunan tarih yazıcılığında 1915-1917 yılları, "Ulusal Bölünmüşlük" (Ethnikos Dihasmos) olarak anılmaktadır. Bu dönemde Yunanistan, savaşa İtilaf Devletleri safında girmek isteyen, başında Venizelos, Kunduriotis ve Danglis'in bulunduğu Selanik'teki geçici Ulusal Savunma Hükümeti'yle (Ethniki Amina); Alman İmparatoru II. Wilhelm'in kız kardeşiyle evli olmasının da etkisiyle, tarafsızlığın muhafaza edilmesini isteyen Atina'daki Kral Konstantin ve sadık hükümetleri arasında ikiye bölünmüştü. Ayrışmanın gerçek nedeni, aristokrasi ile burjuvazi arasındaki iktidar mücadelesiydi. "Ulusal Bölünmüşlük" sürecini ayrıntılarıyla işleyen bir çalışma için bkz. A. Kocias, *Müthiş Belgeler, Ulusal Bölünmüşlük, Venizelos ve Konstantinos* (Ta Fovera Dokumenta, O Ethnikos Dihasmos, Venizelos kai Konstantinos), (Y.y. ve t.y).

Bolşevikler, 3 Mart 1918’de, Almanya ve müttefikleriyle Brest-Litovsk Antlaşması’nı imza ederek Rusya’yı savaştan çıkardılar. Osmanlı Devleti bu antlaşmayla, 1877–1878 savaşında Rusya’ya kaptırdığı Kars, Ardahan ve Batum vilayetlerini geri alınca, 4 Haziran tarihli mukaveleyi doğuran neden ortadan kalktığından olsa gerek, İngiltere’den Kıbrıs’ı geri istemişti¹⁶.

Birinci Dünya Savaşı bittiğinde İtilaf Devletleri, yani galipler safında bulunan küçük Yunanistan’ın¹⁷ (yüzölçümü 120.063 km²) itibarı büyük başbakanı Venizelos¹⁸, Megali İdea (Büyük Fikir) ülküsünü¹⁹ gerçekleştirme noktasında, tarihi bir fırsat yakaladığını düşünüyordu. O günlerde,

Yunanistan en iyimser olanımızın bile hayalinden geçmeyecek derecede büyük ve kuvvetli bir devlet haline gelecektir. Bütün Trakya’yı alacağız ve büyük devletlerle birlikte İstanbul’unda ortak hâkimi olacağız... Oniki Adalar ve Kıbrıs için henüz neticeden emin değilim ama Yunanistan’ın dört denizle yıkanan ve kendi penceresinden Karadeniz’i de seyreden bir memleket olacağını temin edebilirim

demesi²⁰ bundandı. Venizelos’un, Yakındoğu haritasının yeniden çizileceği Paris Barış Konferansı’nın sekreterliğine, 30 Aralık 1918 günü verdiği *GREECE before the Peace Congress* başlıklı muhtıradan dile getirdiği toprak istekleri, yukarıdaki açıklamasıyla uyum içindeydi. Yunanistan Arnavutluk’tan: Epir’in tamamına yakın bir kısmını; Bulgaristan’dan: Batı Trakya’yı; Osmanlı Devleti’nden ise: Doğu Trakya, (1915’ten beri Fransız işgalindeki) Gökçeada, Bozcaada, Meis, (1912’den beri İtalyan işgali altındaki) Rodos ve Oniki Adalar ile Anadolu’nun batısını istiyordu²¹.

Bu muhtırayı verdiği gün Yunan başbakanı, Paris’e gelmiş olan bir Kıbrıs heyetiyle görüşmüş, enosis konusunda çok iyimser görünmüştü. Kıbrıs Başpiskoposu Kirillos’un başında bulunduğu bu heyet, Venizelos’un konferansta Yunan isteklerini

¹⁶ Ahmad, s. 25.

¹⁷ İtilaf Devletleri’nin etkin desteği ile 26 Haziran 1917’de, Atina’da üçüncü kez başbakanlık koltuğuna oturan Venizelos’un, Nikolaos İkonomu, “Apo tin Afiksi tu Venizelu stin Athina os to Telos tou Polemou”, *Yunan Ulusunun Tarihi*, IE, s. 48’den okunduğu üzere, kurduğu hükümetin ilk icraatı, Almanya’nın başında bulunduğu İttifak Devletleri’ne savaş ilan etmek olmuştur.

¹⁸ Yunanlılar gözünde itibarlıydı, çünkü Th. A. Amelidis, *Küçükasya Savaşı 1918–1923* (Mikrasiatikos Polemos), Selanik, 1988, s. 102’de yazıldığı üzere, Balkan savaşları sonunda Yunanistan’ı, arazi ve nüfus bakımından ikiye katlamıştı. İtilaf Devletleri (İtalya hariç) gözünde neden itibarlı olduğu konusunda bkz. Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918–1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara, 1997, s.s. 114-120.

¹⁹ Nikos G. Svoronos, *Modern Yunan Tarihinin Eleştirisi* (Episkopisi tis Neoellinikis İstorias), Fransızca’dan Yunanca’ya çeviren: Ekaterini Azdraha, Atina, 1990, s.s. 81’de, bu ülküyü şöyle tanımlamaktadır: “Buna göre Yunan sınırları Balkan Yarımadası’ndan Peloponez’in kuzey kıyılarına Adriyatik Denizi’nden Karadeniz’e ve Toros Dağları bölgesine kadar uzanmalıydı”.

²⁰ *Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Hazırlayan: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, Haziran 1985, s. 50.

²¹ *GREECE before the Peace Congress*, (Y.y. ve t.y.), s.s. 3-19.

sözlü olarak savunmaya başladığı 3 Şubat 1919 günü, Londra’da, İngiliz Koloniler Bakanı Milner ile görüşmeyi bile başarmıştı. Bakan kabulde,

İsteğinizi bu kadar görkemli bir şekilde gündeme getirmenizden ötürü sizleri tebrik ediyorum. Kıbrıs halkının soydaşı bir devletle (Yunanistan) birleşme isteği çok doğal ve bence saygıya değer olmakla birlikte, bu isteğe benim kesin bir cevap vermem ne doğru olur, ne de buna hakkım var. Bugün sadece isteğinize gerekli özeni göstereceğimizi söylemeye yetkiliyim

diyerek²², heyetin enosis isteğini kibarca reddetmişti.

Yunan başbakanının, konferansın 3 ve 4 Şubat günlü oturumlarında, verdiği muhtıradaki yazılı olanlara ilave bir istekte bulunmadığı bilinmektedir²³. Bir Amerikan belgesi, O’nun Kıbrıs konusundaki sessizliğine ilişkin şunları yazmaktadır:

Kıbrıs adası konusunda niçin belirli bir isteğin ileri sürülmemiş olduğu sorulabilir. O (Venizelos) bunu çeşitli nedenlerle yapmıştır, bu nedenlerden en önemlisi de İngiliz Hükümeti’nin savaş sonunda yeteri kadar gönül yüceliği göstererek Kıbrıs’ı Yunanistan’a vereceğine inanmış olmasıdır²⁴.

Somut delillerle desteklenmediği için bu yargının doğruluğu tartışılabilir. Ancak Venizelos’un, “Eğer İngilizler adayı Yunanistan’a vermek isterlerse bu harika olur” demesinden²⁵, böyle olabileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Bize göre Yunan başbakanı, ulusal isteklerinin tatmin edilmesinde desteğine gereksinim duyduğu İngiltere’yi kızdırmak istemediğinden İstanbul ve Karadeniz (Pontus) gibi, Kıbrıs konusunda da ölçülü davranmıştı²⁶.

Konferansın 6 Mayıs 1919 tarihli oturumunda, Anadolu’nun batısıyla ilgili toprak isteklerine, İtilaf Devletleri’nce yeşil ışık yakılan Yunanistan²⁷, 15 Mayıs sabahı İzmir’e asker ihraç etmeye başlamıştı. Kıbrıslı Rumlar, bu haksız ve hukuk dışı

²² Konstantinos Amandu, *Kıbrıs Tarihi* (Sindomos İstoria tis Kipru), Atina, 1956, s. 132-133.

²³ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çeviren: Cemal Köprülü, Ankara, 1991, s. 61.

²⁴ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference 1919, III, s. 861’den naklen, Michael Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, Çeviren: Halim İnal, İstanbul, Şubat 1978, s. 84.

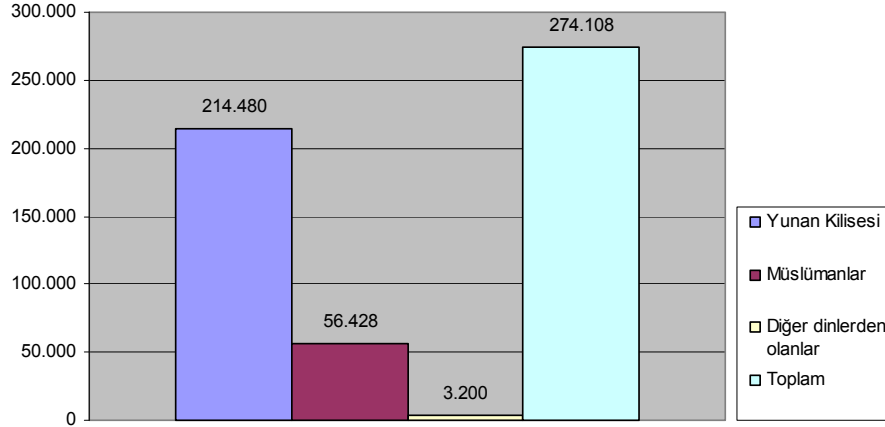
²⁵ Margaret Macmillan, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, Çeviren: Belkıs Dışbudak, Ankara, Ekim 2004, s. 349.

²⁶ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Çeviren: Hakkı Devrim, İstanbul (Y.t.y.), s.s. 10-11’de, Venizelos’un 1 Mart 1915 tarihli bir mektubunda Kral Konstantin’e söyledikleri bizim yaklaşımımızı destekler niteliktedir: “Majesteleri benim hayli büyümüş Yunanistan’ın, İngiltere ile sıkı ilişkilerini sürdürmesi gereğine olan inancımı öteden beri bilirler. İngiltere hiç şüphesiz büyük devletler arasında en güçlü olanıdır. Üstelik Doğu Akdeniz’deki çıkarları bizim çıkarlarımızla bağdaşabilecek, tümüyle bağdaşabilecek bir devlettir. Demek ki, bu bölgedeki çıkarları konusunda Yunanistan’a güvenebileceği ve dayanabileceği kanısına varırsa milli ideallerin gerçekleşmesinde bize, bütün diğer büyüklerden daha yararlı olabilecektir”.

²⁷ Sina Akşın, “Paris Barış Konferansı’nın Yunanlıları İzmir’e Çıkarma Kararı”, *Türk-Yunan İlişkileri Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara, 1986, s. 177.

uygulamanın genişlemesi ve kalıcı olması için, Yunanistan'a etkin bir biçimde destek verdiler. Bunu nasıl yaptıkları konusuna değinmezden önce, Yunan Ordusu Anadolu'ya çıktığında Kıbrıs nüfusuna bir göz atmak yerinde olacaktır.

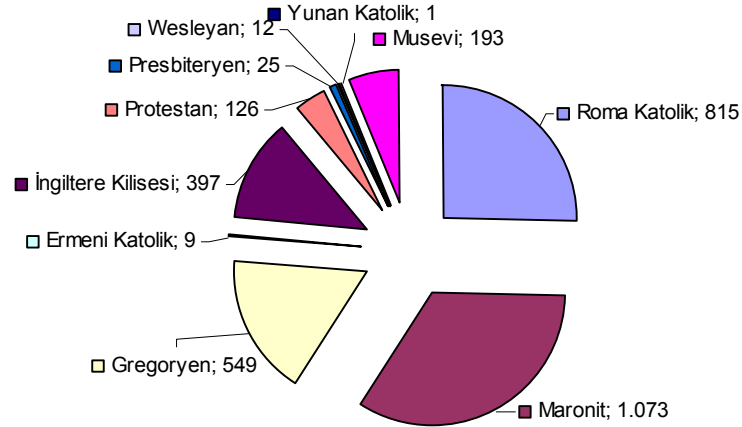
Grafik 1. Dinlerine Göre Kıbrıs'ta Nüfus (1919)

Kaynak: *Cyprus Blue Book 1919-1920*, Nicosia, 1920, s. 224

Grafik 2. Diğer Dinlerden Olanlar (1919)

Kaynak: *Cyprus Blue Book 1919-1920*, Nicosia, 1920, s. 225.

Kıbrıs'taki İngiliz idaresince yayımlanan, *Cyprus Blue Book* başlıklı yıllıkta mevcut ve yukarıdaki grafikleri hazırlarken kullandığımız sayısal verilerle, Yunan istatistiklerinin sunduğu veriler farklıdır. Örneğin Venizelos'un, Paris Barış Konferansı'nın sekreterliğine, 30 Aralık 1918'de vermiş olduğunu yazdığımız muhtıra,

adadaki Rum nüfusunu yaklaşık 20.000 kişi fazlasıyla, 235.000 olarak vermektedir²⁸. Gerçekte Yunan başbakanının, toprak isteklerini desteklemek amacıyla, Paris Barış Konferansı'nda kitap, broşür, muhtıra ve harita²⁹ içinde sunduğu tüm sayısal veriler ya düzmeceydi ya da çarpıtılmıştı³⁰. Daha kötüsü, böyle olduğunun müttefiklerince de bilinmesiydi³¹.

2. Yunan Ordusuna Gönüllü Yazılmak

Yunan Ordusu'na asker yazılmak, Osmanlı Rumlarının, Yunanistan Krallığı'nın kurulduğu yıllardan başlayarak yapa geldiği bir davranıştı. Bu bağlamda Kıbrıslı Rumların, ilk kez 1821 yılında, Mora Yarımadası'ndaki soydaşları yanında, Türklere karşı savaştığı bilinmektedir. Çoğu, General Hacıpetros'un komuta ettiği Özel Kıbrıslılar Alayı'nda vuruşan Rum gönüllülerden yüz otuz kadarı, 1827'deki Atina Savaşı'nda ölmüştü³². 1897 yılında Osmanlı Devleti ile Yunanistan savaşa tutuşunca, Lefkoşa'daki Yunan konsolosu, Kıbrıslı Rumları saklama gereği duymadan Yunan Ordusu'na gönüllü yazmıştı³³. Kıbrıslı tarihçi Amandos, Balkan Savaşları sırasında da, binlerce Kıbrıslı Rumun Yunanistan'a giderek Türklere karşı savaştığını, 6 Aralık 1912'de Epir'deki İlyas Peygamber tepesinde vurularak ölen Limasol Belediye Başkanı Hristoforos Sozos'un bunlar arasında bulunduğunu ve adanın gelmiş geçmiş en önemli politikacısı olduğunu düşündüğü Yoannis Kiriakidis'in (1853–1955) Nikolaos Lanitis ile birlikte, üç yüzün üzerinde gönüllünün Atina'ya geçişine bizzat refakat ettiğini yazmaktadır³⁴. Rumca yayımlanan bir Kıbrıs gazetesinin haberine göre, 1913 Şubatı itibarıyla iki bin beş yüz civarında Kıbrıslı Rum savaş meydanlarında vatani (Yunanistan) yanında savaşıyordu ve *“eğer Yunan Hükümeti gönüllüleri kabul etmeyeceğini başlangıçta bildirmemiş olsaydı, bu sayı çok daha yüksek olacaktı”*. Aynı habere göre, böylece Kıbrıs savaşta etkin bir şekilde yerini almış, çocuklarının dökülen

²⁸ *GREECE before the Peace Congress*, s. 3. Bu muhtıranın nüfusla ilgili verilerinin eleştirisi için bkz. Justin McCarthy, “Grek Statistics on Ottoman Greek Population”, *International Journal of Turkish Studies*, Autumn 1980.

²⁹ Bu yayınların listesi için bkz. Kitsikis, s.s.141-154.

³⁰ Anadolu'nun batısıyla ilgili Yunan verilerinin özlü bir eleştirisi için bkz. Berber, s.s. 109-113.

³¹ Macmillan, s. 420.

³² Amandu, s. 131.

³³ Sir George Hill, *A History of Cyprus*, IV, Cambridge, 1952, s.s. 501-502. Ada Osmanlı Devleti mülkü olduğundan, İngiliz idaresinin Yunan konsolosuna engel olması gerekiyordu. Ancak İngiliz Yüksek Komiseri Sir Walter Sendall (1892–98), Ahmet Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi-İngiliz Dönemi (1878–1960)*, Lefkoşa, Eylül 1997, s. 34'te belirtildiği üzere, Yunan yanlısı bir idareci olduğundan, Yunan Konsolosu Filemon ile Yunanlı öğretmenlerin ve ajan provokatörlerin faaliyetlerine göz yumuyordu.

³⁴ Amandu, s.s. 130-131 ve 173.

kanlarıyla Yunanlılığını gerçek anlamda kanıtlamış ve anası Yunanistan ile arasındaki sarsılmaz bağları daha da pekiştirmişti³⁵.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra, Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiseri'nin³⁶, (Üçlü İttifak'a karşı) “özgürlük lehine savaşmaları” yolunda Kıbrıslılara yaptığı çağrı, başta Kiriakidis olmak üzere Rum liderlerce desteklenmişti³⁷. Yunanistan'la bütünleşmeye (enosis) giden yolu kısaltacağı düşüncesiyle verilen bu desteğin³⁸, onbinlerce Rum gönüllüyü İngiliz Ordusu'na kattığı bilinmektedir³⁹. Nitekim 1921 yılında *The Cyprus Gazette*⁴⁰, Makedonya'daki Nakliye Kolordusu'nda hizmet eden Kıbrıslı personelin, hakları olan Britanya Bakır Savaş Madalyası'nı almak için, köylerinin isimleri ve alaylarının numarası yazılı bir dilekçeyle... bölge komutanlarına başvurması gerektiğini duyurmuştu⁴¹.

Lefkoşa'daki Yunan konsolosu, altında 18 Şubat 1918 tarihi bulunan bir gazete ilanıyla, “*Yunan uyruğunda olup son yasalara göre yaşından ötürü askerlik hizmeti yapmakla yükümlü ve şimdiye kadar seferberlik belgesi almış yedek herkesin*”, 2 Mart günü Magosa'da toplanmasını rica etmişti⁴². Bu ilandan bir buçuk yıl sonra, Kıbrıs'ın Türkçe gazetelerinden *Doğru Yol* ve *Söz*'ün 29 Aralık 1919 tarihli nüshalarında göze çarpan “Rum Gönüllüler” başlıklı yazılar⁴³, İzmir'in işgalinden sonra Rum gönüllülerin Yunan Ordusu'na yazılmasının, bu sıralarda başladığını göstermektedir. Birkaç ay sonra bir Rumca gazete, *Kipriakos Filaks* (Kıbrıs Bekçisi), 4 Mayıs 1920 tarihli nüshasında,

İngiliz sömürge idaresi valisinin bir hükümet emri ile Elenizmin Küçük Asya mücadelesine katılmak isteyen Kıbrıslıların kayıt işlemlerini yasaklama kararı aldığını öğrenmiş bulunuyoruz. Liberal bir hükümete yakışmayan bu karar, Kıbrıs Rumlarının İngiliz idaresinin ağırlığını daha da hissetmesi ve ulusal açıdan tatmin

³⁵ “Kıbrıslı Gönüllüler”, *İho tis Kipru*, 3 Şubat 1913.

³⁶ Rumca gazetelerin, adadaki en üst İngiliz yönetici için “vali” unvanını kullandıkları dikkatlerden kaçmamaktadır. Oysa bu unvan, Türkiye'nin Lozan Antlaşması'yla, 5 Kasım 1914 tarihli ilhak kararını tanıyıp İngiliz Hükümeti 10 Mart 1925'te Kıbrıs'ı taç koloni ilan etmesinden sonra kullanılmaya başlanmıştı. Rumların “yüksek komiser” unvanını kullanmayışının ardında, bunun Kıbrıs'ın hukuken Osmanlı egemenliğinde olduğunu göstermesi yatmaktadır.

³⁷ Amandu, s. 174.

³⁸ H. Petropulos, *Kıbrıs'ın Tarih ve Mücadeleleri* (İstoria kai Agones tis Kipru), (Y.y. ve t.y.), s. 16'da, Kıbrıs Başpiskoposu Kirillos ve Rum milletvekillerinin, adanın İngiliz mülkü olmasının kesinleşmesi münasebetiyle (İngiliz Yüksek Komiserine) verdikleri muhtıradaki, bu gelişmenin enosisin kapısını aralayacak son adım olacağı umudunu dile getirmişlerdi.

³⁹ *Ankebut*, 9 Ağustos 1922'de, bunların sayılarının 16.000'den fazla olduğu yazılmaktadır.

⁴⁰ Kıbrıs'taki İngiliz idaresinin resmi gazetesiydi. Rumca ve Türkçe (Ceride-yi Resmiye-yi Kıbrıs) olarak da yayımlanırdı.

⁴¹ “İngiliz Ordusu'ndaki Katırcı Kıbrıslılar İçin”, *Kipriakos Filaks*, 9 Mart 1921.

⁴² *Eleftheria*, 23 Şubat 1918'deki, “*Konsolos N. Vapbellas*” imzalı ve 96 numaralı duyuru.

⁴³ Sabahattin İsmail-Ergin Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri 1919–1938*, Kasım 1989, s. 26.

edilmemiz için vermekte olduğumuz mücadeleye daha bir şevkle katılmamız görevini bizler için kaçınılmaz kılmaktadır

diyerek İngiltere'yi protesto ve enosisi ima ederek tehdit etmişti⁴⁴.

Öncelikle, Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiseri Malcolm Stevenson'un, Rum gönüllüler hakkında Londra'ya (Koloniler Bakanlığı'na) ilk kez, neredeyse iki ay sonra yazdığını belirtmemiz gerekir. 29 Haziran tarihli telgrafında Stevenson şöyle demektedir:

Yunan konsolosunu, Kıbrıslı gönüllülerin Yunan Ordusu'na yazılması konusunda adım atılması için, hükümetinin bir ricasıyla bana geldi. Bu yönde harekete geçmesini hükümetin (İngiliz) onaylayıp onaylamayacağını sordu. Eş zamanlı olarak, Yunan Hükümeti'nin bu konuyla ilgili, Majestelerinin Hükümeti katında bir girişimi oldu mu bilmiyorum. Kanımca böyle adımlar, Kıbrıslı Müslümanları şiddetli bir biçimde incitecek ve istenmeyen sonuçlara yol açabilecektir. Yunan uyuğundan olanlar dışındakilerin gönüllü yazılmasına izin verilmemesini ve bu bağlamda konsolosun bilgilendirilmesini öneririm. Kabul ederseniz, gecikmeden beni bilgilendirmeniz ricasıyla⁴⁵.

İkinci olarak bu satırlar Stevenson'un, Yunan Ordusu'na gönüllü yazılmak isteyen Kıbrıslı Rumları, hükümetinden aldığı bir emir üzerine değil kendi inisiyatifiyle yasakladığı ve Yunan uyuğundan olanları yasağa dahil etmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Stevenson telgrafında, Kıbrıslı Müslümanları neyin inciteceği konusuna açıklık getirmiyor ama Kıbrıslı Rumların, son zamanlarda enosis yönündeki çalışmalarına hız vermesiyle Müslümanlar arasında daha bir rağbet gören Türk milliyetçiliğinin⁴⁶ kendisine, dolayısıyla adadaki İngiliz idaresine ilave zorluklar çıkarmasından çekiniyor olmalıdır.

Foni tis Kipru (Kıbrıs'ın Sesi) 5 Haziran'da, Kıbrıslı gönüllülere Yunan Ordusu'nun sıcak baktığını belirttikten sonra,

kendi isteği ile silâh altına alınma üç, altı aylık ve yıllık olacaktır. Ordu saflarına katılanlar, diğer askerlerin maaşları dışında, hizmet sürelerine göre 100 (üç aylık), 120 (altı aylık) ve 150 (yıllık) Drahmi maaş alacaklardır. Gönüllüler yeni bölgedeki (Anadolu) birliklerden terhis edilen eski sınıfların boşluğunu kapatacaklardır

diylen bir telgraf yayımlamıştı. İngiliz idaresini karşısına almak istemediğinden olsa gerek, Yunan Konsolosu A. Artemis⁴⁷ 16 Haziran'da, "Atina'ya gitmeyi kafasına

⁴⁴ Sabahattin İsmail, *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaaları*, (T.y.), s. 391.

⁴⁵ CO, 67/198'deki 32080 numaralı ve Koloniler Bakanlığı'na (Colonial Office) 30 Haziran günü ulaşan.

⁴⁶ Kıbrıslı Türklerin, 1918-1922 yılları arasında yaptığı siyasi çalışmalar konusunda bkz. Dipnot 43'te yazılı kaynak, s.s. 21-80 ve Dr. Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, 3. Kitap, Lefkoşa, 1999, s.s. 57-64.

⁴⁷ *Ankebut*, 11 Aralık 1920'deki bir haberden, Kıbrıslı olup avukatlık yapan Agesilaos Artemis'in, işlerinin çokluğu nedeniyle konsolosluk görevini yapamayacağını bir telgrafla Yunan Hükümeti'ne

koymuş olanların mutlaka kabul edileceklerini belirten bir emri bugüne kadar almış değilim” demek suretiyle bu telgrafi tekzip etmiş, ancak

Gürbüz ve vatansever gençlerin yeni iller (Batı Anadolu) ve Trakya'daki Yunan Ordusu'na gönüllü yazılmak için konsolosluk bürolarına arzulu ve coşkulu bir şekilde başvuruları hiçbir kesin emrim olmadan, her zaman olduğu üzere gençlerin vatanın (Yunanistan) sesine soyluluk ve vatani hislere karşılık vermek gibi, çok duygusal fakat aynı zamanda bir görev yerine getirme bilinci içinde, övgüye değer bir isteklilik sergilemelerinin doğal bir sonucudur

diyerek⁴⁸, gönüllü yazılmayı teşvik etmekten de geri durmamıştı. *Eleftheria* (Özgürlük) gazetesi üç gün sonra, “Yunan Ordusu İçin Gönüllüler” başlıklı bir haberinde,

Yunan Hükümeti Yunan Ordusu saflarına gönüllüler kabul edecektir. Lefkoşa'daki Yunan konsolosluğuna, adanın değişik yerlerinden, sayıları 2.000'i aşan coşkulu genç kayıt yaptırmak üzere gelmiştir. Lefkoşa içinden pek çok kişi de, aynı arzuda olduklarını ifade etmişlerdir

diye yazıyordu⁴⁹. 23 Haziran tarihli *Kipriakos Filaks*'a göre ise, Kıbrıslı Rumlar Anadolu'da savaşacak bir gönüllü tümeni kurmak için harekete geçmişler, Baf Metropolit'i'nin “... vatanın kutsal sesine uyararak, bayrağın gölgesinde toplanmalarını” isteyen yazılı duyurusunun da katkısıyla, Lefkoşa'dan 2.158, Baf'tan 1000, Maraş'tan 974, Limasol'dan 850, Larnaka'dan 600 ve Girne'den 390 kişi olmak üzere, toplam 5.972 kişi kayıt yaptırmıştı⁵⁰.

Stevenson'un 4 Temmuz'da Londra'ya çektiği bir telgrafta (Rum gönüllülerle ilgili Londra'ya gönderdiği ikinci yazısı olduğu anlaşılıyor) yazdıkları, Yunan konsolosunun tekzip ettiği emri on gün sonra aldığı ortaya koymaktadır:

Temmuzun ikinci günü bir yerel gazete, Yunan Dışişleri Bakanı'ndan (Kıbrıs'taki) Yunan konsolosuna gönderilmiş 26 Haziran tarihli bir telgrafi yayımladı. Bu telgrafta konsolos, Kıbrıslı gönüllüleri Yunan Ordusu'na kaydetmek için yetkilendirilmiş, eğer yeteri kadar gönüllü yazılırsa, (Atina'dan) onları alıp götüreceği bir gemi istemesi kendisine bildirilmişti. (Gönüllü olmak) için sunulan koşullar çok çekici olduğundan çok sayıda Kıbrıslı hemen yazılmış ve Yunan konsolosu hükümetinden bir gemi göndermesini istemiştir. Yunan Hükümeti'nin bu davranışının çok yersiz olduğunu ve bu tür hareketlerden sakınması konusunda uyarılması gerektiği düşüncesindeyim. Adaya herhangi bir gemi gönderilmek yerine, Yunan konsolosuna işaret ettiğim doğrultuda davranmasını belirten bir telgrafın gönderilmesi gereklidir. Yunan uyruklarının kaydolmasına hiçbir itirazım yoktur ki, zaten kaydolmuşlardır...⁵¹.

---

bildirdiği anlaşılmakta, aynı gazetenin 23 Temmuz 1921 tarihli nüshasında, yeni konsolos Zisis Hacı Vasiliu'nun Larnaka'ya gelmiş olduğu okunmaktadır. *Cyprus Blue Book 1921*, Nicosia, 1922, s. 144'ten, Vasiliu'nun görevi 14 Temmuz'da devraldığı anlaşılmaktadır.

⁴⁸ “Yunanistan'ın Kıbrıs'taki Konsolosu”, *Eleftheria*, 19 Haziran 1920.

⁴⁹ *Eleftheria*, 19 Haziran 1920.

⁵⁰ Aktaran, İsmail (T.y.) s.s. 390-391.

⁵¹ CO, 67/198'deki 113 numaralı ve Koloniler Bakanlığı'na 5 Temmuz günü ulaşan.

Bu telgrafın iliştirildiği 32080 numaralı ve üzerine “acil” notu düşülmüş 6 Temmuz tarihli bir zabıtta, “... eğer (Dışişleri Bakanı) *Kedleston*’lı *Earl Curzon* karşı çıkmazsa, *Yunan Hükümeti*’nin *Kıbrıs*’taki konsolosuna vakit geçirmeden, *Yunan uyruğundan olanlar dışında hiç kimsenin gönüllü yazılmaması talimatını vermesi sağlanmalıdır*” denmesi⁵², Londra’nın *Kıbrıs*’taki yüksek komiserinin önerisini benimsediğini göstermektedir.

Paris Barış Konferansı sırasında, Paris ile Londra arasında mekik dokuyan *Kirillos* başkanlığındaki *Kıbrıs* heyetinin, İngiliz Koloniler Bakanı’na yolladığı 17 Temmuz tarihli aşağıdaki mektup, *Kıbrıslı Rumların Anadolu*’daki savaşa katılma konusundaki ısrarı ve gönüllüler konusunda gelinen son durumu göstermesi açısından ilginçtir:

Saygıdeğer Efendim,
İtilaf Güçleri tarafından Yunan Ordusu’na, Küçük Asya’da Mustafa Kemal’in güçlerine karşı mücadele etmek için verilen manda, Helen dünyasında büyük coşkuya neden olmuştur. Kıbrıs, İtilaf (Güçlerini) ve Yunan kurtuluş savaşını destekleme görevi ve politikası doğrultusunda, geçtiğimiz pazartesi gününe kadar, Yunan Ordusu’na göndermek üzere 8.000 gönüllüyü kaydetmek suretiyle, naçizane bir yardımı gerçekleştirmiştir. Bu gönüllüler, Yunanistan için yola çıkmaya hazırdır, ancak adadan (Kıbrıs) gelen telgraf mesajlarına göre Kıbrıs Hükümeti müdahale etmiş ve Helen uyruğunda olanlar dışındakilerin ayrılışlarını engellemiştir. Gönüllülerin ayrılışını yasaklayan herhangi bir kanun veya emirden haberdar değiliz. İnanmak istiyoruz ki, yasaklama Kıbrıs Hükümeti’nin yanlış bir tanımlaması nedeniyle ve Majestelerinin Hükümeti uygulamanın bir parçası değildir. Sadece, işgalden beri Kıbrıs’ta uygulanan İngiliz politikasına değil, aynı zamanda Majestelerinin Hükümeti ve İtilaf Hükümetleri’nin genel politikasına da aykırı bu uygulamanın geçersiz kılınmasını öneririz. Bu uygulamanın devamı Rumları, anavatanlarına (Yunanistan) verilmiş olan (Küçük Asya’daki) mandayı, başarılı ve hızlı bir şekilde sona erdirmek için verecekleri destekten mahrum bırakmaktadır. Bu bilgileri saygılarımızla belirttikten sonra, Majestelerinin Hükümeti’nin Kıbrıslı Rumların Küçük Asya’daki askeri operasyonlara katılmalarını sağlama konusunda gerekli göreceği adımları atacağına güveniyoruz.

Sadık hizmetkârınız olmaktan onur duyan:

KIBRIS HEYETİ

*Kipro Kirillos (Kıbrıs Başpiskoposu), Th. Thodotou, Digemmetos, Nik. Kl. Lanitis, N. Pashalis*⁵³

Bu mektup, Koloniler Bakanlığı içinde bir dizi yazışmaya neden olmuştu. Sir H. Read’in Mr. Elliot’a gönderdiği bir notta,

Bu tam onlar gibi. Eğer Kıbrıslılar gidip Yunan Ordusu’na katılmak istiyorlarsa bunu sessizce yapabilirler ama Majestelerinin Hükümeti yabancı bir orduya asker yazılmaya izin veremez. Eğer (bu mektuba) herhangi bir cevap verilirse, şöyle

⁵² CO, 67/198’deki 1114 numaralı ve Sir H. Read imzalı.

⁵³ CO, 67/201’deki 35475 numaralı.

denmeli: İngiltere, kendi uyruklarının yabancı ordularda görev yapmasına izin vermez⁵⁴.

Albay Amery'nin, 27 Temmuz'da O'Connor'a yazdıkları bu satırlardan çok farklı değildi:

Geçenlerde, Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs'taki temsilcisinin yerel (İngiliz) Hükümeti, Yunan Ordusu'na hizmet etmek için Kıbrıslı gönüllüleri kaydetmek istediği konusunda bilgilendirdiği haberi alınmıştır. Bu durum, İngiliz uyrukluların İngiliz topraklarında, yabancı bir gücün ordusunda hizmet etmemeleri konusundaki alışlagelik kullanıma aykırı olacağından, Yüksek Komiser'in İngiliz uyrukluların (Yunan Ordusu'na hizmet etmek üzere) alınmamasına ilişkin önerisi uygun bulunmuştur. (Kıbrıs'ta oturan) Yunan uyrukluların alınmasına hiçbir itiraz(ım) yoktur.

İngiltere Hükümeti'nin, sonraki birkaç gün içinde, Stevenson'un 29 Haziran ve 4 Temmuz'da yaptığı önerileri uygun bulduğu, Albay Amery'nin O'Connor'a yazdıklarına ilişitirilmiş şu üst yazıdan anlaşılmaktadır:

Kıbrıs'ta, Yunan Ordusu için Rum gönüllü kaydedilmesi, Albay Amery'nin Bay O'Connor'a verdiği 27 Temmuz tarihli cevapta belirtilen nedenle, Majesteleri Hükümeti tarafından yasaklanmıştır. (Malta'da olduğu gibi) Kıbrıs'ta hala sıkıyönetimin geçerli olduğuna inanmam dışında, değinilen diğer konular hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Bay Stevenson bugün yarın burada (Londra'da) beklenmektedir hiç kuşku yok ki, bakan kendisini görecektir⁵⁵.

Yunan Hükümeti'nin 21 Aralık'ta, yoklama kaçağı ve firari durumunda olanları affeden bir kanun hükmünde kararname çıkarmasından sonra Artemis, askere alma kanunu gereğince mecburiyeti bulunan gençler ve ihtiyatların, 18 Nisan'a (1921) kadar ordu saflarına katılmasını isteyen bir duyuru yayımlamıştı⁵⁶. Stevenson'un, Rum milletvekillerinin gönderdiği, gönüllülerin Yunan Ordusu'na yazılmaları ve adadan ayrılmalarına izin verilip verilmeyeceği soran 9 Mart 1921 tarihli mektubuna cevaben, daha önce (Kıbrıs'taki) Yunan Konsolosluğu'na bildirildiği üzere, sadece Yunan uyruğundakilere izin verileceğini belirtmesi⁵⁷, Rum basınında yakınmalarına neden olmuştu. *Kipriakos Filaks* 24 Mart'ta,

Yüzüncü yılını resmi törenlerle kutladığımız Yunan Devrimi (1821–1921), ırkımızın ulusal gelişiminde büyük ve muhteşem bir dönüm noktası teşkil eder... Adanın Rum halkına kardeş Yunan Ordusu'yla birlikte, Doğu'da barış ve medeniyetin inşasına yardımcı olacak ve tamamen Kıbrıs'ın binlerce mert evladından oluşacak bir Kıbrıs Rum Tümeni kurma izni verilmiyor

diye yazıyordu.

⁵⁴ CO, 67/201'deki 35475 numaralı ve 19 Temmuz tarihli. Aynı belgeye ilişik 21 Temmuz tarihli bir başka notta Sir H. Read, Albay Amery'ye de aynı içerikte görüş bildirmişti.

⁵⁵ CO, 67/201.

⁵⁶ *Kipriakos Filaks*, 23 Şubat 1921'de, 12 Şubat 1921 tarih ve 630 numaralı duyuru.

⁵⁷ "Yalnız Yunan Uyruklular", *Kipriakos Filaks*, 19 Mart 1921.

İngilizlerin koyduğu yasadak, Kıbrıslı Rumların Yunan Ordusu'na katılmasını engelleyemedi. "Kıbrıslı Savaşçının Mektubu" başlıklı bir gazete haberi, bu gerçeği tüm çıplaklığı ile ortaya koymaktadır:

İngilizlerin bizim ulusal vicdanımıza ve ırkımızın tarihine karşı resmi ve gayri resmi olarak en üst düzeyde saygısızlık ettiği bir sırada [enosis, 14 Kasım 1919'da İngiliz Başbakanı Lloyd George tarafından "belirsiz bir süre için" resmen rafa kaldırılmıştı] Yunanlılığı şüphe götürmez Kıbrıs'ın kahraman evlatları, Küçük Asya'nın yayla ve vadilerinde, kardeşleriyle birlikte büyük vatan ideali için mücadele ettiklerinden, gururlu olmaya hakları var

denildikten sonra, bir gönüllünün Sapanca'dan Lefkoşa'daki ailesine gönderdiği, 2 Nisan 1921 tarihli mektubundan şu alıntı yapılmıştı:

Benden mektup almadığınız için sızlanıyorsunuz. Bir aydan beri dağda karlar içinde inanılmaz bir soğukla boğuşurken, yazmam nasıl mümkün olabilir? Cephedeki durum: bize pahalıya mal olmakla birlikte Onları (Türkler) hırpalamış olduğumuzu kuşkusuz gazetelerde görmüş olmalısınız. Geyve Boğazı'nı almak için yeni bir saldırıya hazırlanıyoruz. Şu anda tehlikede değiliz ve benim sizi, sizin de beni yeniden görebileceğini umut ediyorum⁵⁸.

"Ulusal Savaşa Kıbrıs Kanıyla Katkı" başlıklı bir başka gazete haberini de, bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

İkinci ve On ikinci Tümenlerin son harekât sırasında verdiği ölüleri havi olup Atina gazetelerinde yayınlanan şeref listesinde üç Kıbrıslı askerinin (gönüllünün): 7 Temmuz'da Akkin Savaşı'nda şehit düşen Gadura'dan (Magosa bölgesindeki "Korkuteli" Köyü) G.H Karayeorgu, 8 Temmuz'da Akpınar'da şehit düşen Akakiu'dan (Akaça) Hristu İ. Kuçubi ve 2 Temmuz'da Çavuş Çiftlik Savaşı'nda şehit düşen Larnaka'dan Evpl. Vilaridu'nun isimlerini gururla okuduk. (Eski Yunanistan'daki dinsel törenlerde) yere şarap serpildiği gibi, kutsal milli sunak (Yunanistan) için kanlarını akıtan soylu evlatlarıyla özgürlüğe susayan Kıbrıs'ın, bu kadar değerli bir sıvıyla (Kan) suladığı topraklarında, özgürlüğün sürgün vermemesi mümkün değildir. Milyonlarca yıl önce Anadolu'dan ayrıldıkları, jeoloji bilimince kanıtlanan Ege'deki adalarla Kıbrıs'ın Rum diasporasının, oradaki savaş meydanlarında ön saflarda çarpışmaları, her zaman olduğu gibi, Kıbrıs'ın soyluluğuna işaret eden bir gelişmedir. Böylece, Kıbrıslı kahramanların büyük fedakârlığı, tüm Yunanlılığın birbiriyle yardımlaşmasının ötesinde... çok eski Yunanlılığın beşiği, antik vatanın (Anadolu) karşısından (Kıbrıs) fıskıran son derece doğal bir eylemdir⁵⁹.

"Rumca gazetelerde okunduğuna göre, Omorfo Kazası'ndan (Güzelyurt) elli kadar Palikarya gönüllü kaydedilmeleri için despothaneye (başpiskoposluğa) müracaat etmişler!" diyen bir gazete haberi⁶⁰, gönüllü yazılma işleminin 1922 Mayıs'ında dahi devam ettiğini göstermektedir. Omorfo Rumlarının gönüllü kaydedilmek üzere

⁵⁸ Kipriakos Filaks, 5 Mayıs 1921. İngiliz yönetiminin kovuşturma yapması kaygısıyla mektubun altında, gönüllünün açık kimliği yerine, sadece isminin baş harfi olan "K" okunmaktaydı.

⁵⁹ Kipriakos Filaks, 25 Ağustos 1921. Adadaki yerleşim merkezleriyle ilgili ayrıntılı bilgi sunan bir kaynak için bkz. N. Kliridi, *Kıbrıs'ın Köyleri ve Sakinleri* (Horia kai Polities tis Kipru), (T.y.).

⁶⁰ *Ankebut*, 19 Nisan 1922.

Lefkoşa'daki girişimleri, İngiliz idaresini, daha önce *The Cyprus Gazette*'de yayımlanan, Kıbrıs'ın tarafsızlığına ilişkin 1881 senesi kanununa göre, gerek kara ve gerekse denizde kullanılmak maksadıyla, herhangi bir hükümet namına adadan asker kaydının yasak olduğunu belirten emirnameyi, kamuoyuna yeniden duyurmaya itmişti⁶¹.

Başında Aristidis Stergiadis'in bulunduğu İzmir'deki Yunan idaresine, Anadolu'daki idari ve askeri birimlerde çalışmak isteğiyle çok sayıda Kıbrıslı Rum da dilekçe vermişti. Bu dilekçelerden, bazı gönüllü ailelerinin Anadolu'ya gelerek İzmir'e yerleştikleri ve ekonomik sıkıntıya düşükleri anlaşılmaktadır⁶².

3. Yunan Ordusu'nda Kıbrıslı Rum Subaylar

Birinci Dünya Savaşı sonu itibariyle, Yunan Ordusu'ndaki Kıbrıs doğumlu Rum subaylardan en üst rütbede olanı, Yarbay Fotios Pandacis'ti. Kithrea'dan (Lefkoşa'nın Değirmenlik köyü) olan Pandacis, Bulgarlara karşı savaşırken yaralanınca kahramanlık madalyası ile ödüllendirilmiş, ardından Makedonya'daki 25. Alay'ın komutanlığına getirilmişti. Rumca basının,

Kıbrıs doğumlu bu seçkin subayı tebrik eder, süratle daha üst rütbelere yükselmesini ve buradaki âlicenap İngiliz yönetiminden özgürlüğü alacak Kıbrıs İşgal Ordusu'na önderlik etmek şeklindeki ateşli arzusunu, biran evvel gerçekleştirmesini

dilediği⁶³ Pandacis'in, Anadolu'da savaşmadığı anlaşılmaktadır.

Anadolu'da savaşan Kıbrıslı Rum subayların en rütbelisi Lapithos'lu (Lapta) Süvari Binbaşısı Yoannis Çangaridis'di. Çangaridis, Lefkoşa'daki Pankiprios Ortaokulu'nu bitirdikten sonra, 1910 yılında girdiği Atina Askeri Okulu'ndan süvari teğmeni olarak çıkmıştı. Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'na katılan Çangaridis, 1920 Haziranı'na gelindiğinde kurmay başkanlığını üstlendiği Anadolu'daki Yunan Süvari Tugayı'nın, aynı zamanda 3. Alay 2. Tabur komutanıydı. Bu görevde iken, 1921 Martı'nda gerçekleştirilen operasyonlarda sergilediği davranışlardan ötürü, "*Altın Kahramanlık Madalyası ile ödüllendirilmeye layık bulunan*" Çangaridis'in⁶⁴ Haziran ayında, aynı tugayın 3. Alayının komutan yardımcılığı görevini üstlendiği anlaşılmaktadır.

⁶¹ *Ankebut*, 17 Mayıs 1922.

⁶² *Genel Devlet Arşivi- Atina* (Yenika Arhia tu Kratus), Zarf: 37.

⁶³ "Kıbrıslı Subayın Haklı Terfisi", *Kipriakos Filaks*, 16 Şubat 1921.

⁶⁴ "Kıbrıs için Şeref", *Kipriakos Filaks*, 11 Ağustos 1921.

Ağustos ayı başında, üç farklı tûmeden seçilmiş birlikler ve 9. Tûmenin topçu destekli bir piyade taburundan oluşturulan karma süvari müfrezesine komuta eden Çangaridis, Sakarya Savaşı'nın iyice kızıştığı 30 Ağustos günü müfrezesiyle, Güzelce Kaleköy'ün kuzeyinden hareketle ulaştığı Kale Groto'daki (Pazarköy) çarpışmada yaralanmıştı⁶⁵. “Kıbrıslı Subayın Ankara Önlerinde Yaralanması” başlığını taşıyan 15 Eylül 1921 tarihli bir gazete haberi, olayı okuyucularına şöyle duyuruyordu.

Sakarya devler savaşı sırasında, ordumuzun Ankara'ya ilerleyişindeki şerefimize, övünç ve kıvancımıza, Kıbrıs'ımız da yiğit evladı, aydınlık subayı, süvari binbaşı ve 3. Süvari Alayı'nın Komutan Yardımcısı İo. H. Çangaridis'in şahsında katıldı. Bay Çangaridis, Ankara'yı ele geçirmek için yapılan savaşlarda şu koşullar altında yaralandı. Savaşın en kritik döneminde, süvarilere hücum emri verildi. Düşman dağılmıştı. Askerleri Türk komutanını terk etmişlerdi. Türk komutan çalıların ardından tabancası ile süvari binbaşısına ateş ederek omzundan yaraladı. Süvari binbaşısı, atının sırtından kılıcı ile Türk subayını öldürdü. Yiğit binbaşı alayın komutanı olarak (?) yarasını sık sık eliyle bastırarak, atı ve kendisi kanlar içinde hücum ve savaşa devam etti. Biraz ötede bir Türk askeri, süvari binbaşısını süngülemeye çalıştı. Ancak binbaşı onu önledi ve kılıçtan geçirdi. Türk askeri, kılıcıyla süvari komutanının kolunda ufak bir sıyrık yapmayı başardı. Üç dakika geçmeden, kurşunla sol baldırından yaralanır ve aynı zamanda atı da ölü ve ikisi birlikte yere düşerler. Atların ilerleyişi ve kılıç hücumu devam eder. Kimse yaralı süvari binbaşısına yardıma gelmez. Savaş bittikten on bir saat sonra kahraman süvari binbaşısı yaralandığı yerde baygın bir halde bulunur. Yaraları bağlanır ve ameliyathaneye götürülür. Oradan Bursa hastanesine sevk edilir. Daha sonra da Atina'daki Evagelismon Hastanesi'nde tedavi edilir. Çok şükür ki, hayati tehlikesi yoktur. Kıbrıs da, böyle bir yiğit dünyaya getirdiği ve yetiştirdiği için, gurur ve onur duymaktadır⁶⁶.

İyileştikten sonra Anadolu'ya dönmediği anlaşılan Çangaridis⁶⁷ dışında, Anadolu'da savaşan Rum subayların tamamı teğmen rütbesindeydi. Yunan Ordusu üniformasıyla, mesleki yaşamlarının henüz ilk basamağında bulunan bu subaylar içinde özellikle birini, Kıbrıs Türkleri sonraki yıllarda yakinen tanıma talihsizliğine uğrayacaklardı:

Bir köylü ailesinin çocuğu olarak doğup, Yunanistan için kanını dökmek rüyasıyla büyüyen ve Harbiye'den mezun olduktan kısa bir süre sonra, Anadolu'daki kıtasına

⁶⁵ *Küçük Asya'da Harekât (1919–1922), 1921 Ankara Operasyonları* (Epihiris pros Ankıran 1921), Birinci Bölüm, (Yunan) Harp Tarihi Yayınları, Atina, 1963, s. 153 ve 176. Çangaridis'in yaralanmasından sonra, İkinci Kolordu emriyle bu karma süvari müfrezesi dağıtılmıştı.

⁶⁶ *Kipriakos Filaks*, 15 Eylül 1921.

⁶⁷ Çangaridis'in, teğmenliğinden 1921 Ağustosuna uzanan mesleki yaşamı ve Anadolu'daki etkinlikleriyle ilgili yukarıda sunulan bilgiler şu kaynaklardan derlenmiştir; Amandu, s. 177 ve (Yunan) Harp Tarihi Başkanlığı'nın “Küçük Asya'da Hareket (1919–1922)” dizisi yayınlarından: *Filedelfia, Bursa, Uşak Operasyonları (Haziran–Kasım 1920)*, (Epihiris Filedelfia, Prusis, Usak), Atina, 1957, s. 338 ve 384; *Tarruz Operasyonları (Aralık 1920–Mart 1921)*, (Epithetike Epirisis), Atina, 1963, s. 369 ve 394; *1921 Ankara Operasyonları*, s. 416; *Harekâtın Sonu 1922* (To Telos tis Ekstratias 1922), İkinci Bölüm, 1962 ile *Kipriakos Filaks*, 6 Ekim 1921.

*katılan bu genç subay, sonradan E.O.K.A.'nin kurucusu ve lideri olacak: Yeorgios Grivas Digenis'ti*⁶⁸.

Kıbrıs'ta yayımlanan *Alithia* (Gerçek) gazetesinin 27 Ağustos 1991 tarihli sayısında, “Bilinmeyen Konu, Kıbrıs'ın Küçük Asya Mücadelesi'ne Katkısı” başlıklı ve Dimitrios Talyadoros imzalı bir makalede, aslen Maraşlı, Eskişehir'de yaralanan ve 1922 yılında İzmir'deki Yunan Askeri Hastanesi'ne müdür atanan, “*altın kahramanlık payesi*” (madalyası olmalı) sahibi Konstantinos Fanu'dan söz edilmektedir. Bu bilginin düzeltilmesi gereken çok yönü vardır. Öncelikle, 1922 yılında Yunan Ordusu'nun İzmir'de bir değil, tam dört hastanesi bulunmaktadır. İkinci olarak, İzmir'in işgalinden sonra Anadolu'da açılan Yunan ordu hastanelerinde müdürlük verilen askeri tabiplerin rütbesi binbaşı ve üzeridir. Ve her şeyden önemlisi, Yunan Harp Tarihi Dairesi'nin, Anadolu harekâtında ordusunun sağlık yapılanmasını inceleyen, “Ordunun Sağlık Hizmeti 1919–1922” (İ İgionomiki İpiresia tou Stratu, Atina, 1963) başlıklı ayrıntılı yayının da, bu isme rastlayamadık. Bu bakımdan, Talyadoros'un makalesinde zikrettiği, iki kez kahramanlık bir kez de şeref madalyası ile taltif edilen tabip teğmen Kulis Meli ile Sakarya'daki operasyonlar sırasında yaralanan Lefkoşa'lı süvari teğmeni Sofoklis Zografos'un varlığını, ister istemez ihtiyatla karşılıyoruz⁶⁹.

4. Yardım Kampanyaları Düzenlemek

Osmanlı Rumlarının yapmayı alışkanlık haline getirdiği bir başka davranış, Yunan Ordusu'na aynı ve nakdi katkıda bulunmaktı. Yunanistan Krallığı'nın kuruluşu sürecinde, Mora'ya silah ve para gönderen Kıbrıslı Rumların, 1880'lerin başında adaya gelip Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmak üzere kendilerinden 143 katır alan Yunanlı subaylara 107 tanesini de hediye ettiği⁷⁰ ve Balkan Savaşları sırasında yüzlerce gönüllüyü Atina'ya yolladığını yazdığımız Kiriakidis-Lanitis ikilisinin, topladıkları bağışları Yunan Başbakanı Venizelos'a bizzat teslim ettikleri bilinmektedir⁷¹.

Yunan Ordusu'nun Anadolu'ya çıkmasından sonra, hâsılatı Yunanistan'a aktarılmak üzere Kıbrıs'ta ilk yardım kampanyasının, 1921 baharında Lefkoşa'da başlatıldığı anlaşılmaktadır. “Vatan İçin Bağış” başlıklı bir gazete haberinde,

Kıbrıs'ın dini ve milli önderinin (Başpiskopos), Yunan Kızılhaçı ve savaşın (Birinci Dünya) öksüz ve yetimleri yararına yardım davetine, Rum halkının ekonomik gücü

⁶⁸ A. G. Hacıanastasiu, *Albay Yeorgios Grivas Digenis ve Efsanevi E.O.K.A.* (O Sintagmatarhis Yeorgios Grivas Digenis kai i Thriliki E.O.K.A.), Atina, (T.y.) s. 14.

⁶⁹ Bu makalenin tıpkı basımı ve Türkçeye çevirisi için bkz. İsmail (T.y.) , s.s. 387-389.

⁷⁰ İsmail, (T.y.) s.18 ve 28.

⁷¹ Amandu, s.s. 173-5.

oranında büyük bir arzuyla icabet edeceğine şüphe etmiyoruz. Ana kucağından (Yunanistan) uzakta olan biz Kıbrıslılar, aslan öfkesine sahip Yunan alaylarının eşi benzeri görülmeyen fedakârlıklarla süsledikleri bağımsızlık uğraşının değerini, burada mükemmelen öğrenmiş durumdayız. Bu nedenle, Yunan şerefi ve özgürlüğü yolunda ön safta savaşanlara karşı kutsal görevimizi, maddi destek vermek suretiyle yerine getirmek isteriz

denmekteydi⁷². 4 Mayıs itibariyle, yani bir hafta içinde toplanan 523 sterlin 7 pence tutarındaki hâsılatın, kamuoyunu tatmin etmediği bir başka gazete makalesinden açıkça anlaşılmaktadır:

Başkentte (Lefkoşa) milli yardım geçtiğimiz hafta başladı ve devam ediyor, hâsılat Balkan Savaşları'nda Lefkoşa'nun yaptığı bağışın altında olmakla beraber, süre giden ekonomik krize paralel olarak, herkesin tahmin ettiği kadar kötü değildir. Bu nispi gerilik, başka nedenlere bağlı olmaktan çok, açılmasına karar verilen yardım kampanyalarının biçiminden kaynaklanmaktadır. Başpiskoposun diğer yetkilerle birlikte, milli gayemizin eksiksiz ve süratle gerçekleştirilmesi için, gerekli olan her türlü girişimde bulunacağını umut ediyoruz. Bunun gerekliliği ve önemi hakkında Küçük Asya Cephesi'nden henüz gelmiş olan Bay F. Dragumis'in Rum halkına tavsiyesi... sivillerin genel katkıları ve her birimizin yakın çevresini devreye sokarak ve elden geldiğince, bu yüce mücadelenin başarısı için her zaman yardımcı olduğumuz gayemizin büyüklüğünün tamamen bilincinde olmaları gereklidir. Vatansever halkımızın vatani görevini yerine getirme konusunda her zaman olduğu gibi eksikliği olmayacağı kanaatindeyiz⁷³.

Atina'da yayımlanmakta olan *Hronika* (Zaman) gazetesinin, “Fakir Kıbrıslılar” başlığı altında, şehirde yaşayan Kıbrıslı Rumların, “gerçekte küçük ve fakir olan yardımlaşma derneğinin, dışından tırnağından arttırdığı üç beş kuruşu da (Anadolu'da devam eden) savaş gazilerine bağışladığını” yazması, Kıbrıs Rum basını tarafından, Lefkoşa'da başlatılmış kampanyaya desteği arttırmak için kullanılmıştı. *Kipriakos Filaks* 22 Eylül'de,

Yunanistan'da bulunan hemşerilerimizin bu bağışı, yaptığımız bağışlarla ulusal ödevlerimizi tamamladığımızı düşünecek kadar acınacak bir yanlgı içinde olanlarımızı, hiç değilse uyararak işe yarasın. Yüzyıllık düşmanımıza karşı yapılan tüm mücadelelerde, Yunanlılığın bir bütün halinde göreve katılımı, eskiden olduğu gibi özellikle son ulusal savaşımızda da, karşı konulmaz bir şekilde kendini gösteriyor. Hemşerilerimizin geçim sıkıntısı çeken küçük bir kısmı dışında, burada (Kıbrıs) ekonomik durumları iyi olanların varlığı, reddedemeyeceğimiz bir gerçektir

⁷² *Kipriakos Filaks*, 28 Nisan 1921.

⁷³ “Lefkoşa, Savaş Öksüz ve Yetimleri İçin”, *Kipriakos Filaks*, 5 Mayıs 1921. Aynı makalede toplam hâsılatın dökümü şöyle yapılmıştı: “Başpiskoposluk 50, Başpiskopos 10, Faneromeni Kilisesi ve encümeni 125, Tripiotu Cemaati 91.13, Ag. Antoniu Cemaati 84.10., Ag. Savva Cemaati 58.10, Aliniotissis Cemaati 43, Ag. Kassianu Cemaati 30.14, Ag. Yoannu Cemaati 25 ve Ag. Luka Cemaati 5”.

diye yazıyordu. Yunan filosunu güçlendirmek için, Kıbrıs'ta yıllardan beri satılmakta olan donanma piyangosuna olan talep ise, bir başka Rumca gazete tarafından şöyle yazılarak özendirilmekteydi:

*Küçük büyük hepimiz donanma piyangosu edinmeliyiz. Drahminin devalüe edilmesinden ötürü, tanesi neredeyse hiç düzeyinde: sadece 3 kuruştur. Biletleri Maraş'ta Bay Savva Yoanni'nin, Lefkoşa'da Ticaret Kulübü'nün karşısında Bay Hristodulu Loyzidi'nin, Larnaka'da Bay S. İkonomidu'nun, Omorfo'da Bay Haralambidi'nin mağazalarıyla, Baf'ta coşkulu öğretmen Bay F. Filaktu'da bulacaksınız*⁷⁴.

Kıbrıs'ta yayımlanan bir Türkçe gazetede çıkan bazı haberlerden, 1922 yılı baharında Rumların yeni bir yardım kampanyası başlattıkları anlaşılmaktadır. *Ankebut* 17 Mayıs'ta,

Birkaç gün evvel bağış toplamak maksadıyla, müzakere etmek üzere Larnaka'da, Rumlar tarafından bir meclis toplanmıştır. Alınan kararlara göre, Anadolu'daki palikaryalara! muntazam süratle yardımda bulunmak için bir abone defteri düzenlenerek bağış kabulüne başlandı

diyordu. Lefkoşa'da Avukat Paskal'ın 40 ve Doktor Koriyadi'nin 20 lira (Sterlin) bağışlayarak destekledikleri bu kampanyayı⁷⁵, Rumların "kapı kapı dolaşarak kolaylaştırdıklarını", Kahire'de yayımlanmakta olan *Egypt Gazette* bile yazmıştı⁷⁶.

5. Psikolojik Boyut: Anma, Kutlama ve Karşılımlar

Yunanistan Krallığı'na değişik biçimlerde verilen desteğin sürdürülebilir olması, halkın moralinin yüksek tutulmasıyla mümkündür. Bu nedenle, başta Ortodoks kilisesi mensupları olmak üzere, bu gerçeğin farkında olan adadaki Rum ileri gelenleri ve Rumca basın, milli ve dini anlam taşıyan günleri bir araç olarak başarıyla kullanmıştı. Bu günler artık daha bir coşkuyla karşılanırken, Anadolu'da devam eden savaş, yepyeni bazı etkinliklerin yapılmasına da zemin hazırlamıştı. *Kipriakos Filaks*'ın, 1921 yılının Temmuz ve Ekim ayına ait nüshalarında göze çarpan bazı haberler, bu bağlamda son derece aydınlatıcıdır.

Söz konusu gazete 7 Temmuz'da, "Muzaffer Askerlerimize" başlığıyla yayımladığı yazıda,

Ordumuzun başarıyla gelişen harekâtının duyurulmasıyla doğal olarak bir coşku, kıvanç ve sevinç denizinde yüziyoruz. Ancak bu arada, kanlarını akıtarak bize, neşe ve coşkuyu armağan eden yiğitlerimize olan görevimizi ihmal etmemeliyiz ki, bu görevlerin tehir edilmeden üstlenilmesi zorunludur. Başpiskopos, metropolitler,

⁷⁴ *Eleftheria*, 24 Aralık 1921.

⁷⁵ *Ankebut*, 24 Mayıs 1922

⁷⁶ *Ankebut*, 14 Haziran 1922.

yöneticiler ve Kıbrıs'taki tüm kanaat önderlerinin vakit geçirmeden her zaman istekli olan halka, görevini yerine getirme fırsatı vermeye özen göstereceğinden şüphe etmiyoruz

derken, Kıbrıslı Rumların Yunanistan'a verdiği destekteki olası bir duraksamaya karşı, ilgilileri uyanık olmaya çağırıyordu. Bir hafta sonra önce, 1821'deki Mora olayları sırasında, Kıbrıs'taki Osmanlı Muhassılı Küçük Mehmet Paşa'nın, enosis için ayaklanma hazırlığı yaptıkları gerekçesiyle başpiskoposla bazı dini önderleri idam ettirmesini,

Kıbrıs ruhu, 9 Temmuz (18) 21 tarihinde semalarını kaplayan matem havasını büyük bir acıyla anımsadı. Zorbalık bulutu o uğursuz gün boyunca vatanımızın ufuklarını her zamankinden daha yoğun ve daha siyah olduğu halde kapladı ve o tarihten bu yana, şehitlerimizin ıstıraplarına ilişkin anılar yüz kat daha yoğunlaşmıştı

tümceleriyile okuyucusuna hatırlatıyor, ardından ulusal duyguları okşuyordu: “Doğu'nun zorba ve amansız, Batı'nın gözünü korkutan (Türk) şimdi eski kölesinin (Yunanistan) kılıcı altında inliyor ve kötü oyun bitiyor. Ne muazzam ve akıl almaz bir ters-yüz olma!⁷⁷.”

Gazetenin 14 Temmuz tarihli nüshasında, konumuzla ilgili başka haberler de vardır. Bu haberlerden, “Kıbrıslı Şehitler İçin Dua” başlığını taşıyan ilkinde, 1821'de zorbalar (Türkler) tarafından katledildikleri belirtilen din adamlarının başpiskopos tarafından yapılan duası şöyle anlatılmıştı:

Sade ve gösterişsiz meçhul asker anıtının üzerine, etrafı vatan ve imanın parlak timsali Yunan bayrağı ile çevrili olduğu halde... korkunç işkencelere tahammül eden merhum Başpiskopos Kiprianos'un resmi konuldu. Son derece duygulanan cemaat, lanetli 9 Temmuz ve geçirmekte olduğumuz büyük ulusal günlerin, yüzüncü yılını doldurması nedeniyle yapılan ayin izledi. Ayinin bitimini müteakip Bay İ. Papaporfiriu, Türk zorbalığı ve vahşetinin aramızdan ayırdığı soylu kurbanların fedakârlıkları hakkında kısa bir tarih konuşması yaptı⁷⁸.

İkincisinde ise, Rum-Yunan dayanışması son derece çarpıcı bir biçimde sergilenmektedir. Eskişehir'in Yunan Ordusu'nun eline geçmesi üzerine, Lefkoşa'da yapılan şenliği anlatan bu haberde:

Eskişehir'in düşmesi, başkentte çılgın sevinç gösterileriyle kutlandı. Yunan Konsolosluğu'nun Kipriakos Filaks'in ekine koyduğu keyif verici ilan (düşüşü duyuran) okunduğunda, başkent sakinlerinin patlayan ulusal sevinci, kelimelerle anlatılamaz. Bayraklarla donatma, şenlik çanlarının çalması, sıcak tokalaşmalar, ticaret kulübünde piyano ve buzuki nameleri eşliğinde söylenen milli şarkılarla coşuldu. Gençler Derneği'nde ise, bu tarif edilemez neşenin çok az kısmı ortaya çıkmıştı. Ulusal duyguların yoğunlaşması sonucu, Başpiskoposluğa yönelen

⁷⁷ “Ne Muazzam Ters-Yüz Olma”, *Kipriakos Filaks*, 14 Temmuz 1921.

⁷⁸ *Kipriakos Filaks*, 14 Temmuz 1921.

başkent halkına, orada hazır bulunan büyük başpiskopos gerçek ancak gayri resmi bir şükür ayini yaptı

denmekteydi. Ayinden sonra avukat G. Hacı Pavlu “*Olağanüstü coşkulu bir vatani nutuk*” atmış, başpiskopos tebriklerini bir telgrafla kral ve Başbakan Gunaris’e iletmişti⁷⁹.

Anadolu’da savaştan Kıbrıslı Rum subayların en rütbelisi olduğunu yazdığımız, Süvari Binbaşısı Çangaridis’in hava değişimi izniyle adaya gelişi, Sakarya Savaşı’nın kaybedilişinden kaynaklanan moral bozukluğunu gizlemek ve gidermek için kullanılmıştı. Ekim ayının ilk haftası içinde Magosa’ya ayak basan Çangaridis, doğduğu Lapta kasabasına giderken “*çok büyük coşku ve saygı gösterileriyle*” karşılaşmıştı. Larnaka’daki Grand Otel’de onuruna, Yunan konsolosunun da hazır bulunduğu bir akşam yemeği verilen Çangaridis’i, bu kentin belediye başkanı Zannetos evinde misafir etmişti. Ertesi gün sadece birkaç saat kaldığı Lefkoşa üzerinden Lapta’ya geçen Çangaridis, Girne-Lapta arasındaki “Acı Su” (Pikro Nero) mevkiinde Halk Kurulu, Öğretmenler Birliği, Okul Mütevelli Heyeti ve “*er yatağı*” olan kasabasının ileri gelenleri tarafından karşılanmıştı. Belediye Başkanı G. Hacilamburu ve Doktor İ. Pigasiu’nun burada kendisine hitaben söylediklerine, duygulu bir konuşmayla mukabele eden Çangaridis, bu kez Lapta girişinde elinde çiçekler olduğu halde öğrenciler ve Belediye Başkanı Haritos Athanasiu ile karşılaşmıştı⁸⁰. Binbaşısı’nın “*Lefkoşa’ya gelerek yüksek rütbeli subaylarla, İngiliz Valiyi ziyaret edeceğini öğrendik*” diyen bir gazete haberi,

Vatansever başkentin Kıbrıslı bu seçkin subaya gereken itibarı göstereceğine itimadımız tamdır. Ayrıca Halkın Sevgisi (Derneği) ulusal okuma salonunda kendisine, Doktor E. Glikis’in hitap edeceği parlak bir kabul töreni hazırlanmaktadır

sözleriyle tamamlanıyordu⁸¹.

Kipriakos Filaks, 13 Ekim’de okuyucularına duyurduğu başkent ziyaretini, bir hafta sonra şu tümcelerle betimlemişti:

Kahraman Kıbrıslı süvari binbaşısını, savaşta gösterdiği üstün başarılarından dolayı başkent, her türlü itibar ve saygı ile onurlandırarak karşıladı. Lefkoşa’nın vatansever halkı, bütün savaşçılara hak ettikleri saygı ve sevgiyi bu küçük adanın

⁷⁹ “Lefkoşa’da Eskişehir Düşmesi Şerefine Şenlik”, *Kipriakos Filaks*, 14 Temmuz 1921. *Kipriakos Filaks*, 21 Temmuz 1921’de, Yunan Başbakanı Gunaris Kıbrıs Başpiskoposu’na gönderdiği cevabi telinde, “Sizin ve Kıbrıs halkının, ordunun zaferiyle ilgili sıcak tebrik ve temennileriniz için teşekkürler” diyordu.

⁸⁰ “Süvari Binbaşısı Bay Çangaridis Doğduğu Yerde”, *Kipriakos Filaks*, 6 Ekim 1921.

⁸¹ “Süvari Binbaşısı Bay Çangaridis Lefkoşa’da”, *Kipriakos Filaks*, 13 Ekim 1921.

kahramanlarına – ki bunlar gönüllüler ve muvazzaflar olmak üzere çoktur- Yunan Ordusu ile birlikte kutsal milli mücadele uğruna canlarını feda edenleri anma fırsatını, bu üstün subayın şahsında buldu. Bu anma fırsatı ki, hepimizin hayran olduğu ve şefkat duyguları beslediği, Yunan ismine saygıyı Kıbrıs'ta da göstermiş olduk. Böylece milli dayanışmayı büyük özgür vatan merkezi ile bağlılığımızı kanıtladık. Bay Çangaridis'i önce Halkın Sevgisi (Derneği) karşıladı. Bu dernek toplumsal amacını her zaman için aynı yönde, yani öncelikle milliyetçi hedefe yönelik hareket etmek olarak belirledi ve aynı şekilde bütün üyelerinin milliyetçilik hislerinin, milliyetçiliğin gelişmesi ve kuvvetlendirilmesi için uğraş verdi. Resmikabul akşam 8.30 da idi. Ancak saat 7.00'den itibaren halk, Kıbrıslı subayı kutlamak için Anagnostiriü bölgesinin önünü doldurmuştu. Halkın Sevgisi Derneği'nin geniş odaları, toplanan halkın 1/5'ini bile almakta yetersiz olduğundan davetlilerden özellikle ve sadece başpiskopos, Kitiu ve Kikku piskoposları içeri alındı. Belirlenen saatte mavi beyaz ve zengin milli resimlerin süslediği dernekte, kendi isteği üzerine Doktor Bay E. Glikis milli bir konuşma yaparak... Pers savaşlarından başladı, ölümsüz 1821'le devam ve yakın dönemde defne taçlı Kral Konstantin'in mücadeleleri ile bitirdi. Bay Çangaridis o zaman yerinden kalktı, kibar boyu posu kalabalık arasında göründü ve his dolu isyankâr bir ses, güzel ve anlamlı sözcüklerle karşılık verdi. Daha sonra kürsüye gelen Bay Th. Theodotu, Çangaridis'e hitaben, savaş alanlarında kazandığınız nişanlarınızla ve defneyapraklarınızla, Kıbrıs'ta dünyaya geldiğiniz ve Kıbrıs'ta yetiştiğiniz için siz kanınızla İngiliz halkına karşı protesto bildirisi yazdınız ve Kıbrıs'ın düşmanlarını yalanladınız. Düşmanın girişimleri, Yunan halkının canlılığı karşısında param parça olacaktır. Yunan kucığına düşmek üzere olan İstanbul yolunu, kanla çizdik. Yunanlılığın düşmanları, boşuna milli hedefin gerçekleşmesini engellemeye çalışmaktadır. Hedefin gerçekleşeceğinin garantisi, Yunan Ordusu'nun yiğitliği ve kuvvetli milli inancıdır. Bay Theodotu'nun ardından Bay R. Hacı Pavlu, İ. Mirianthis ve avukatlar, Çangaridis için canlı ve coşku dolu konuşmalar yaptılar. Bu arada bayram tatlıları ikram edildi. Halkın Sevgisi Derneği Başkanı Bay H. Petropulos'un mandolinle eşlik ettiği seçme müzik parçaları seslendirildi. Tören, Yunan milli marşının okunmasıyla sona erdi⁸².

Sonuç

Yunanistan Krallığı'nın, Osmanlı uyuğundaki soydaşlarını ordusuna asker yazdığı iyi bilinen bir gerçektir⁸³. Bu uygulamanın, Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında da devam etmesi şaşırtıcı değildi. Adadaki İngiliz idaresinin, 24 Nisan 1921 günü gerçekleştirdiği nüfus sayımı sonuçlarına göre, Ortodoks mezhebinden 244.887 kişinin (bunların 122.107'si erkekti) yaşadığı Kıbrıs'ın⁸⁴, Yunan Ordusu'nun saflarını doldurmak için verimli bir coğrafya olduğu ortadadır. Gördüğümüz kaynaklar, Anadolu'da savaşan Kıbrıslı Rum gönüllülerin sayısına ilişkin herhangi bir bilgi vermemektedir. İngiliz makamlarınca yasaklanmış olmasına rağmen, bu gönüllülerin

⁸² Kipriakos Filaks, 20 Ekim 1921.

⁸³ Bu konuda sayısız kanıt sunmak mümkündür. Biz bir tanesini belirtmekle yetinelim İlber Ortaylı, "The Greek and Ottoman Administration During the Tanzimat Period", *Perceptions*, June-August 1997. s. 54'de yazıldığı üzere, Londra'daki Osmanlı Büyükelçisi Musurus Paşa, 1861 yılında İstanbul'a gönderdiği bir raporunda, Giritli (Rumların) Yunan Ordusu'na kaydedildiğini bildirmişti.

⁸⁴ *Cyprus Blue Book 1921*, s. 146.

adadan nasıl ayrılabilirdi, Yunan Ordusu'nun Anadolu'da aynı zamanda, İngiliz çıkarları için de vuruştığı hatırlandığında anlaşılır olmaktadır. Sir H. Read'in Mr. Elliot'a gönderdiği 19 Temmuz tarihli notta, “*Eğer Kıbrıslılar gidip Yunan Ordusu'na katılmak istiyorlarsa bunu sessizce yapabilirler ama Majestelerinin Hükümeti yabancı bir orduya asker yazılmaya izin veremez*” demesinden⁸⁵, sözde olduğu anlaşılan İngiliz yasağının, Kıbrıslı Türklerin olası tepkilerini yatıştırmayı hedeflediği açıktır. Rum gönüllülerle ilgili haberlerin, hiçbir sınırlama olmaksızın Rumca gazete sütunlarında boy göstermesi, yasağı deldiği gerekçesiyle yapılmış bir tutuklamanın bulunmayışı ve hâsılat toplamı tespit edilemeyen yardım kampanyalarını durdurmak için müdahale edilmeyişi başka nasıl açıklanabilir?

TBMM Ordularının Anadolu'da Yunanistan'a karşı kazandığı zaferin, Kıbrıslı Rumlar için ne anlama geldiği, Kıbrıslı bir Rum yazarın şu kısa tümcesinden açıkça anlaşılmaktadır: “*Ne yazık ki, Küçük Asya Felaketi, Kıbrıslıların enosis özlemini yine kesintiye uğrattı*”⁸⁶.

---

⁸⁵ Bkz. Dipnot 54'teki kaynak.

⁸⁶ H. Petropulos, s. 17.